

УДК 37.041;374.32

В.Є.БЕНЕРА,доктор педагогічних наук, доцент
(м.Кременець)**Становлення наукових шкіл у вищих закладах освіти:
друга половина XIX ст. – початок XX ст.**

Визначено особливості становлення наукової педагогічної школи Університету св.Володимира, надано характеристики продуктивності наукових шкіл, обґрунтовано спадкоємність наукових традицій, актуальність провідної ідеї лідера наукової школи. Здійснено логіко-системний аналіз наукових досліджень та проведено історико-педагогічний аналіз наукових джерел і архівних матеріалів із досліджуваної проблеми. Сформульовано визначення досліджуваної дидактичної категорії. Визначено основні характеристики самостійної роботи у навчальному процесі вищих навчальних закладів представниками прогресивної педагогічної думки досліджуваного періоду. Актуалізовано конструктивний досвід становлення наукових шкіл у вищій школі України заявленого історичного періоду.

Ключові слова: вищий заклад освіти, наукова школа, педагогічні персоналії, наукові традиції, актуалізація історичного досвіду.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Упродовж півторавікового розвитку історико-педагогічного процесу, як і тепер, постать педагога залишається в центрі наукового пошуку. І нинішні й майбутні історики звертатимуться до особистостей як до носіїв певних цінностей, що їх вони перетворюють у процесі своєї діяльності у явища культури. Певною мірою цей процес є незалежною, об'єктивною складовою історико-педагогічного дискурсу. Погоджуємося із положеннями академіка О.Сухомлинської, що «педагогічна персоналія – це більше, ніж наукова, освітня чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей, культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель [11, с.42]. Для предметного поля нашого дослідження важливо відзначити про педагогічні персоналії в університетах II пол. XIX ст. – поч. XX ст. як про лідерів наукових шкіл, які згуртовували навколо себе обдаровану до наукових починань молодь, продукували нові прогресивні підходи у педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу... Результати аналізу наукових джерел дозволяють відзначити окремі визначення поняття «наукова школа». Вчені С.Гончаренко, Н.Ничкало визначають, що «наукова школа – специфічна форма організації досліджень, яка передбачає об'єднання групи вчених навколо визнаного лідера з метою засвоєння та подальшої розробки його ідеї. Від інших форм спільної дослідницької праці наукова школа відрізняється поєднанням процесів здобуття й накопичення знань з підготовкою спеціалістів, тобто передаванням професійної компетенції від одного покоління до наступного» [10, с.212]. Н.Дем'яненко наголошує, що «наукова школа – неформальний науковий колектив, який працює під керівництвом визнаного лідера-науковця. Підставою для ідентифікації наукової школи є наявність як мінімум одного покоління учнів» [4, с.177].

•Вчені відзначають, що у наукових школах підготовка вчених здійснюється на основі індивідуального підходу за такими основними напрямками:

- прищеплення навичок самостійної творчої діяльності;
- допомога в оволодінні методикою наукового дослідження;
- формування наукового світогляду;
- розвиток творчого мислення й ініціативи [4, с.177; 10].

Кафедра у вищих навчальних закладах – основна навчально-наукова група, що здійснює навчальну, методичну і науково-дослідну роботу з однієї або декількох пов'язаних між собою наукових спеціальностей, а також підготовку і підвищення кваліфікації кадрів [10, с.136]. Ми розглядаємо кафедру у вищих закладах освіти як науково-методичний осередок спрямовуючої організації та управління самостійною роботою студентів у вищій школі досліджуваного періоду з персоніфікованою постаттю в особі завідуючого кафедри. Разом з тим зазначимо, що на кафедрі можуть працювали кілька наукових шкіл й об'єднувати навколо наукових проблем однодумців й продовжувачів головної ідеї лідера-науковця. Наукова школа нами розглядається як колектив однодумців, які ведуть активну творчу роботу у певній галузі науки, постійно обговорюють одержані результати на наукових семінарах та конференціях, активно залучають до наукової роботи молодих вчених.

У рамках розгляду проблеми наукової школи доречним буде згадати М.Пирогова, який відзначав як «життєву необхідність сполучення двох елементів – наукового і освітнього – в одне

ціле і що не можна визначити й меж цих двох елементів» у стінах університету. Разом з тим, «люди, які справді посувають науку вперед, природно, прагнуть зробити й інших учасниками цього руху; люди, які викладають науку, прагнуть бути її рушійними» [13, с.157]. «Рух науки вперед, у вищій мірі вільний і його не можуть регулювати ні академії, ні університети. Уряди не можуть просувати вперед ні поезії, ні науки, ні мистецтва; їх просуває вільний геній людини» [13, с.160].

Такими «вільними геніями», що інтегрували «науковий і освітній» компоненти у процесі викладання курсів наук перших вітчизняних університетів, прагнули зробити студентів учасниками цього руху, закладали підвалини наукових шкіл у зазначений час були постаті Д.Багалія, В.Бузескула, Л.Кассо, М.Максименка, О.Стоянова – у Харківському імператорському університеті; М.Максимовича, С.Гогоцького, В.Іконнікова – у Київському імператорському університеті св.Володимира; М.Грушевського, Б.Маньковського, К.Твардовського – у Львівському королівському університеті ім.Франца І.; С.Смаль-Стоцького, Е.Тангеля у Чернівецькому королівському університеті тощо. Як свідчить аналіз наукових джерел зазначеного періоду, прогресивні методи викладання лекцій з постановкою проблемних запитань, пошукового підходу до розгляду питань плану (В.Іконніков, М.Максименко, М.Грушевський), «спільний пошук істини» під час лекції (Д.Багалій), застосування «європейського методу наукового» (С.Смаль-Стоцький), порівняльного методу (В.Бузескул), використання диспутів для обговорення питань плану (О.Стоянов), вирішення конкретних юридичних казусів (Л.Кассо), використання елементів дослідження на лекції за допомогою спеціальних приладів (Е.Тангель) тощо.

Зауважимо, що з розвитком університетської освіти пов'язано становлення педагогіки як навчальної дисципліни. Із становленням педагогіки як університетської дисципліни відбувалися започаткування й утвердження педагогічних наукових шкіл вищої школи, набувала теоретичного осмислення й практичного впровадження самостійна робота студентів. Про те, що самостійна робота студентів є однією з найдавніших проблем педагогічної теорії й практики, свідчить досвід становлення перших наукових шкіл Львівського королівського університету ім.Франца І., Харківського імператорського університету і Київського імператорського університету св.Володимира, Новоросійського імператорського університету, Чернівецького королівського університету, розкриття первинного змісту самостійної роботи студентів у роботі вищої школи вченими зазначеного періоду (С.Гогоцький, М.Лавровський, Лебедев, О.Потебня, К.Ушинський, Г.Челпанов, Є.Черкавський, П.Юркевич тощо).

Результати логіко-системного аналізу дозволяють відзначити, що як і тепер, 150 років тому дисертація розглядалася як самостійна робота здобувача на отримання наукового ступеня. Згідно сучасного «Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» – «самостійна робота над дисертацією на здобуття наукового ступеня кандидата наук є однією з форм підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів» [7, п.44].

В університетах зазначеного періоду для участі у конкурсі для претендента на заміщення вакантної посади на кафедрі необхідною умовою було виконання самостійної наукової праці, публікацій наукових робіт для дозволу викладання певної галузі наук. Разом з тим, важливість врахування наукових досягнень викладача, оприлюднених у наукових публікаціях, було необхідною умовою його визнання як вченого, науковця. Зазначимо, що для викладача університету досліджуваного періоду, як і тепер, самостійна наукова робота була одним із видів наукової діяльності, засобом здобуття наукового ступеня.

Як відомо, наукові ступені присвоювалися факультетами після публічного захисту відповідної дисертації. Захист відбувався у повному зібранні факультету, яке під головуванням декана складалося з усіх ординарних та екстраординарних професорів факультету. Доценти отримували право голосу тільки після дворічного перебування на цій посаді. Як правило, виступали два опоненти, які на початку ХХ ст. отримували за опанування по 200 крб. Якщо на початку ХІХ ст. функцію затвердження результатів захисту виконували факультети, з 1819 р. право затвердження перейшло до міністра. Більш детально правила випробувань визначалися в спеціальних положеннях, які затверджувалися Міністерством народної освіти [8, с.110; 9, с.3].

Університети користувалися давньою академічною традицією атестації кадрів і присудження вчених ступенів кандидата, магістра і доктора наук. Наприкінці 1850 р. запроваджувався контроль за написанням і захистом дисертацій. Особливо контролювався зміст наукових досліджень, спрямованість на підтримку державного ладу. Права університетів щодо цього визначала глава ІХ «Про вчені ступені і почесних членів» в університетському статуті 1863 р. На відміну від західноєвропейських університетів, де вчені ступені іменувалися відповідно до назви факультетів, у Росії (а отже, і в Україні) вони присуджувалися за одним з 39 розрядів наук (спеціальностей), внесених до положення від 4 січня 1864 р. про вчені ступені [8, с.110]. Відмітимо, що рішенням Імператора від 05.11.1850 р. у підросійських університетах (Харківському, Київському) було відкрито кафедру педагогіки [14, арк.1–22]. Аналіз наукових джерел

досліджуваного періоду [14, арк.1–2, 12] дозволяє зазначити, що першим викладачем педагогіки Київського імператорського університету св. Володимира було призначено доктора філософії та стародавньої філології, ординарного професора Київської духовної академії С.Гогоцького.

Розглянемо становлення постаті Сільвестрія Сільвестровича Гогоцького як науковця і як лідера наукової школи педагогічного напрямку дослідження у Київському імператорському університеті св. Володимира. Аналіз архівних документів, історико-педагогічної літератури дозволив ознайомитися із процедурою захисту докторської дисертації С.Гогоцького. Зокрема, в архівних матеріалах знаходимо: «Доцент С.Гогоцький в Університеті св. Володимира 4 жовтня 1850 р. о 12 годині дня, у залі урочистих зібрань університету буде публічно захищати дисертацію «Філософія Гегеля, її достоїнства і недоліки» [15, арк.1].

Одним із позитивних критеріїв лідера наукової школи має бути власне бачення наукової проблеми, зокрема проблеми самостійної роботи студентів. Так, С.Гогоцький, висвітлюючи розуміння сутності процесу пізнання, зазначав: «У своїх мислимих, чітко сформульованих одиницях, які звуться поняттями, в їх чітких сполуках за допомогою суджень і умовиводів мислення дає нам можливість усвідомлювати ...справжній внутрішній зв'язок» [2, с.110]. Вчений визначав у навчальному процесі важливість співпереживання, що відображається у поясненні викладача, його ставленні до студента, яке повинно сприяти формуванню «навички до гармонійного механізму самостійної праці» [2, с.11]. Підтримуючи думку вченого, можна її продовжити словами П.Юркевича, який вважав, що незадовільне забезпечення взаємодії «розуму» і «серця» у навчальному процесі гальмують розвиток індивідуальності.

Джерело виникнення процесу самоосвіти слід було шукати, на думку С.Гогоцького, в розвитку самодіяльності особи. Він вважав, що чим сильніше розвинута в людині самодіяльність, тим більше людина схильна до освіти, оскільки вона включає значну частку самодіяльності і самодбайливості [3]. Звідси – накопичення знань вважалось лише перехідним етапом у здійсненні вищої мети освіти, а одним з головних завдань виховання – збудження і розвиток у вихованцях етичної самодіяльності, моральної самостійності та здібності до внутрішньої самоосвіти: «Якщо людина не в змозі поставити собі ідеальну мету і прагнути досягти її, то духовне життя не досягає мети. Не можна, отже, заперечувати, що самостійність є істотним елементом духовного життя людини» [там же]. Отже, потреба в самодіяльності була закладеною в людині генетично, а завдання педагога полягало в тому, щоб у процесі освіти розвинути в людині цей вид діяльності до високого рівня. У такому разі базис «самодіяльного початку» дозволив би особі надалі вести самостійну роботу правильно і найбільш ефективно.

Логіко-системний аналіз наукових джерел показав, що самодіяльність не ототожнювалася з самостійною роботою, а лише вважалася основою останньої. Згідно з думками С.Гогоцького й К.Ушинського, самодіяльність застосовувалася людиною в самостійній роботі лише як засіб для досягнення своєї мети. Таким чином, самостійна робота і самодіяльність розглядалися як взаємозв'язані педагогічні поняття. С.Гогоцький відзначав, що безпосереднє збудження і виховання самодіяльності – це поступовий процес, у якому спочатку мають місце дисциплінарні навички, потім поступове надання особі все більшої самостійності і самодіяльності [2, с.39].

Вважаємо, що лідерські якості вченого проявилися у розробці авторських програм, навчальних курсів, оскільки вони у зазначений період визначали вибір студентом курсу науки для слухання курсів лекцій, а також орієнтували студента на самостійну роботу у позанавчальний час. Як свідчить логіко-системний аналіз наукових джерел у Київському імператорському університеті св. Володимира й Харківському імператорському університеті упродовж 1850–1860 рр., крім історико-філологічного факультету, для студентів фізико-математичного та юридичного факультетів із додаткових предметів викладалася теж педагогіка – для казеннокоштных студентів і своєкоштных за бажанням студентів [16; 17]. У розкладі навчальних занять психолого-педагогічні дисципліни «Про виховання» чергувалися з «Богословієм» – 3 рази у тиждень, «Психологія», «Дидактика та прикладна педагогіка» чергуються по 2 рази у тиждень [16, арк.11 зв.]. Так, в огляді лекцій історико-філологічного факультету університету св. Володимира на 1854–1855 н.р. ординарний професор С.Гогоцький викладав: 1) Дидактику і прикладну педагогіку по 4 год. у тиждень; 2) історію виховання по 2 год. у тиждень. Крім цього студенти історико-філологічного факультету слухали Богословіє [17, арк.8–9].

Логіко-системний аналіз наукових джерел діяльності історико-філологічного факультету університету св. Володимира дозволяє стверджувати, що у другому півріччі 1859/60 н.р. ординарний професор С.Гогоцький викладав: «Дидактику та прикладну педагогіку» для студентів історико-філологічного факультету у 8 семестрі та казеннокоштных студентів фізико-математичного та юридичного факультетів у 8 семестрі по 3 год. у тиждень, «Науку про виховання» для студентів історико-філологічного факультету у 7–8 семестрах та для

казеннокоштных студентів фізико-математичного та юридичного факультетів у 7–8 семестрах по 3 год. у тиждень [16, арк.6–6 зв., 7–8].

Цілісну картину становлення педагогіки як університетської дисципліни у 50–60 рр. XIX ст. порівняльного характеру і послідовність викладання педагогіки професорами – С.Гогоцьким у Київському імператорському університеті св.Володимира і М.Лавровським у Харківському імператорському університеті представлено у монографії [1, с.539–540].

Порівняльний історико-педагогічний аналіз наукових фондів засвідчують, що у Київському імператорському університеті св.Володимира, як і у Харківському імператорському університеті, педагогіка викладалась по 2 год. у тиждень, на інших факультетах (фізико-математичному, юридичному) студенти відвідували лекції педагогіки за бажанням [1, с.231–232]. Зокрема, як свідчать архівні джерела, упродовж 1850/60 рр. студенти фізико-математичного та юридичного факультету в Київському університеті св. Володимира брали участь у наукових бесідах із С.Гогоцьким, виконували вправи, самостійно проводили заняття, набували навичок майбутньої професійної діяльності. Вважаємо, що факт самостійного вибору педагогіки понад основні предмети слухачів говорить про високу популярність курсів лекцій С.Гогоцького, який умів зацікавити студентську молодь й розвивати самодіяльну основу їх учіння. Як свідчать архівні матеріали, студенти понад основні навчальні курси поряд із Богословієм, історією російської словесності вивчали педагогіку [1, с.232] тощо. Отже, уже з перших років діяльності професор С.Гогоцький приділяв значну увагу розробці теоретичних проблем педагогіки вищої школи і пошукам способів (методів) підвищення ефективності самостійної роботи студентів, активізації їх навчальної діяльності, підвищенню рівня спеціальної педагогічної підготовки. Логіко-системний аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що діяльність наукових шкіл перших вітчизняних університетів у зазначений період забезпечувала високий рівень професійної підготовки у процесі вивчення конкретних наук.

Логіко-системний аналіз архівних матеріалів свідчить, що С.Гогоцького було відзначено колективом Київського імператорського університету св.Володимира за відмінні успіхи викладання Історії нової філософії за поданням історико-філологічного факультету (від 8 серпня 1850 р. №1433 та на основі §36 статуту Університету св. Володимира). Згідно рішення ради університету доцента С.Гогоцького було нагороджено матеріальною винагородою з видачею 300 руб. сріблом із економічної суми університету, який сьогодні складає 1366 руб. 82¼ сріблом» [18, арк.1].

Подальший розвиток педагогічної науки в Київському університеті пов'язаний з реорганізацією педагогічної освіти, запровадженням педагогічної семінарії для підготовки молодих людей до обіймання вчительських посад. Зазначена ініціатива ради університету знайшла відображення в рішенні міністра народної освіти від 24.11.1858 р., яким запроваджувались практичні вправи з шести предметів гімназійного курсу незалежно від рівня викладання педагогіки, а саме: з російської мови та словесності, грецької, латинської мови, історії, географії, математики. Казеннокоштных студентів університету св. Володимира, котрих готували до викладацької діяльності, по завершенні навчального курсу було передбачено спрямувати на один рік до Київських гімназій позаштатними вчителями з метою вдосконалення педагогічної майстерності. Проте маємо відзначити, що така резолюція міністра була введена в дію лише як тимчасовий засіб до запровадження практичних педагогічних курсів. Педагогічні вправи планувалося розпочати з 01.01.1859 р. як обов'язкові для студентів 7-го семестру, а для студентів 8-го – за власним бажанням [5, арк.4–5]. Відзначимо, що під час підготовки і самостійного проведення педагогічних вправ студенти активно самостійно виконували завдання, а пізніше самостійно проводили вправи у гімназіях з метою набуття професійних навичок і педагогічної техніки.

Необхідно відзначити, що «Циркуляри» за період кураторства М.Пироговим Київським навчальним округом (вересень 1858 – березень 1861 рр.), викликали особливий інтерес. У формі діалогу на сторінках видання відбувалися дискусії з приводу проведених навчальних занять у гімназії. Розбір записок старшого вчителя Чернігівської області Ф.Аршаніцина (Директор Київської І-ї гімназії Деллена і професора С.Гогоцького) [19, с.8–9]. Особливо заслуговують уваги думки професора С.Гогоцького про умови успішного гімназійного викладання для студентів університету. Зокрема, вчений визначав умови способів (методів) викладання для активного самостійного засвоєння знань тих, хто навчається, який повинен:

- 1) задовольняти природне прагнення до «фруху тіла»;
- 2) різноманітно збуджувати в учнів внутрішню діяльність;
- 3) приносити усім учасникам навчального процесу можливість діяльної участі, не тримати у стані «одного німого слухання, що присипляє уважність»;

4) бути таким, щоб можна було викликати діяльну участь у ході уроку у кожного учня, навіть невестигаючого;

5) надавати можливість і відстаючим учням через хворобу, допомагати їм зрівнятися з успіхами своїх ровесників [19; с.8–9]. Отже відзначимо про професора С.Гогоцького не лише як про теоретика педагогічної науки, але й наставника-практика щодо необхідності розвитку самодіяльного начала у викладанні наук. Разом з тим зазначимо, що напрями розвитку самодіяльного активного начала тих, хто навчається, вченим визначалися лише зі сторони викладання, та не враховувалася зі сторони учіння.

Унаслідок університетської реформи 1863 р. в Київському імператорському університеті св. Володимира знову вводиться викладання філософії, яку було дозволено читати світським викладачам. Студентський курс читав професор С.Гогоцький, автор численних праць, зокрема «Критического взгляда на философию Канта», «Введения в историю философии» і «Философского лексикона». Остання з названих праць була однією із перших спроб створення вітчизняного філософського словника. Твори С.Гогоцького засвідчують, що він намагався застосувати гегелівську та інші філософські системи до вимог православної церкви, вбачаючи гармонію існуючого світу в діяльності Бога.

Разом з тим, історико-педагогічний аналіз наукових джерел дозволяє відзначити, що з приводу педагогічної діяльності «знавець філософії, логіки, педагогіки і психології», яким був С.Гогоцький, має досить полярні думки. Наприклад, у спогадах М.Флоринського, який навчався у С.Гогоцького у Київській духовній Академії, професор С.Гогоцький постає як талановитий вчений, людина високих духовно-моральних якостей, наставник і провідник виховання молоді у тому числі і хороший лектор (Флоринський Н. Сильвестр Сильвестрович Гогоцкий. – Харьков, 1889). Про професора С.Гогоцького як лектора наводить приклад Н.Мозгова у монографії «Київська духовна академія, 1819–1920: філософський спадок», у якій зазначає, що «особливої популярності набув університетський курс лекцій С.Гогоцького з історії філософії». Його лекціями студенти були задоволені. Він викладав натхненно, у дусі філософії християнина, для якого найвищим критерієм істини слугувало «Боже Одкровення» [6, с.176]. Іншу думку висловлює Д.Чижевський, який пише, що в університеті С.Гогоцький викладав до 1886 р., але в останні роки викладав, здається, досить вже зле – сухо і нецікаво, відштовхуючи від себе слухачів «різними чудернацтвами» [20, с.18]. Таку ж думку приводить на конкретному історичному матеріалі М.Ткачук [12, с. 17–18]. У зв'язку із цим необхідно підкреслити, що С.Гогоцький був надзвичайно підготовлений як лектор і оратор, однак він читав лекції у 50–70-их рр. XIX ст, коли просвітництво і матеріалізм уже охопили розум і душу молодих людей, що прийшли у вищу школу. Дослідники вважають, що саме їм лекції професора С.Гогоцького могли показатися «різними чудернацтвами» [12; 20].

Вищезазначені наукові джерела дозволяють стверджувати про багатогранність особистості С.Гогоцького як вченого, науковця і практика, що стояв біля витоків педагогічної науки у Київському імператорському університеті св.Володимира. Представлена постать С.Гогоцького як лідера наукової школи відображає його власне бачення проблеми самостійної роботи студента як у теорії, так і на практиці. Педагогічна спадщина вченого як філософа, педагога у Київському імператорському університеті св.Володимира являється визначальною для послідовників його наукових педагогічних традицій.

Науковий пошук дозволяє відзначити про продовження славних наукових традицій в історії розвитку наукових шкіл педагогічної науки, Київського імператорського університету св. Володимира. Серед постатей, що примножували часопис наукових шкіл: професор В.Іконніков із авторською дидактичною системою організації самостійної роботи студентів, вагомим внеском у підготовку й видання наукових публікацій студентів і викладачів більш як за 20 років у видавництві «Університетські відомості»; професори О.Гіляров і Г.Челпанов, які із новаторським філософсько-психологічним підходом відзначили найбільший розквіт психолого-педагогічного напрямку професійної підготовки у Київському імператорському університеті св. Володимира.

Важливо відзначити, що на початку XX ст. самостійна діяльність розумілася як безперервна освітня діяльність, що особливо відповідає сучасним тенденціям безперервної освіти. Особливо важливим слід зазначити той факт, що на даному етапі центральним моментом у визначенні самоосвіти була самостійна пізнавальна діяльність, що відповідає сучасному її визначенню. З іншого боку, відсутність централізованого забезпечення навчально-виховного процесу вищих закладів освіти у зазначений період сприяло появі ініціативи нових демократичних концепцій розвитку вищої освіти, авторських теорій, оригінальних моделей і програм. Зазначимо, що саме на початку XX ст. у педагогічній думці спостерігаємо появу нового принципу теорії навчання – активного засвоювання знань за допомогою самостійної роботи студентів.

Слід відзначити про продовження наукових традицій у становленні педагогічної наукової школи крізь століття у Національному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова на кафедрі педагогіки і психології вищої школи, очолюваної професором Н.Дем'яненко. Нам приємно відзначити сучасність поглядів й прогресивність ідей представників перших наукових шкіл про самостійну роботу студента вищої школи, які мають продовження сьогодні у період модернізації вищої освіти в країні. Про зазначене свідчить щорічне проведення засідання постійно діючого семінару «Освітньо-виховні системи: ретроспектива і реконструкція». Зокрема, 23 травня 2007 р. відбувся семінар на тему: «Наукові школи в історії вищої педагогічної освіти України». Із доповідями виступили: д.п.н., професор Н.Дем'яненко «Наукова школа – основа креативного потенціалу вищого навчального закладу»; д.п.н., професор А.Марушкевич «Педагогічна концепція і наукова школа І.І.Огієнка»; доц. О.Майборода «Наукова школа М.М.Грищенка»; доц. І.Прудченко «Психолого-педагогічна школа І.О.Сікорського». Важливо відзначити, що на науковому семінарі із ініціативними співповідями і повідомленнями виступили магістранти спеціальності «Педагогіка вищої школи» університету: Ю.Стародуб «Основні чинники формування педагогічної позиції П.Д.Юркевича», С.Зеленська «Науково-педагогічні погляди С.А.Ананьїна», О.Бардалей «Експериментальна педагогіка: основні підходи і наукові школи», В.Кабанова «Наукові школи Київського Фребелівського педагогічного інституту» [4, с.178].

Висновки... Зазначене підтверджує характеристики продуктивності наукових шкіл, спадкоємність наукових традицій вищої школи, актуальність провідної ідеї їх лідера у досконалому володінні науковими технологіями і фундаментальністю педагогічних розробок. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в актуалізації досвіду становлення наукових педагогічних шкіл у вищих закладах освіти досліджуваного періоду в сучасних умовах модернізації вищої освіти в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бенера В. Є. Самостійна робота студентів у вищій школі України: історичні трансформації (друга половина XIX – кінець XX ст.) / В. Є. Бенера. – Рівне : ПП ДМ, 2011. – 640 с.
2. Гогоцкий С. Краткое обозрение педагогики или науки воспитывающего образования / С. Гогоцкий. – К. : тип. Киевского университета, 1882. – Вып. II. – Изд. 2-е. – 111 с.
3. Гогоцкий С. Краткое обозрение педагогики / С. Гогоцкий // Университетские известия. – 1882. – № 1. – С. 1–39; № 2, февраль. – С. 41–84; № 3, март. – С. 115–136.
4. Дем'яненко Н. М. До обґрунтування феномена «наукова школа» // Історико-педагогічні студії : науковий часопис / [гол. ред. Н. М. Дем'яненко]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 2. – С. 176–179.
5. Держархів м. Києва, ф. 16, Університет св. Володимира, оп. 297, спр. 192, 5 арк.
6. Мозгова Н. Г. Київська духовна академія, 1819–1920: Філософський спадок / Н. Г. Мозгова – К. : Книга, 2004. – С. 176.
7. Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.
8. Положение о присуждении ученых степеней // Журнал Министерства Народного просвещения. (Ч. 121). – 1864. – С. 104–110.
9. Предварительные правила народного просвещения // Периодические сочинения об успехах народного просвещения. – Харьков, 1803. – С. 3–10.
10. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / [укладач С. У. Гончаренко та ін. / за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
11. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : АПН, 2003. – 68 с.
12. Ткачук М. Л. Київська академічна філософія XIX – поч. XX ст.: методологічні проблеми дослідження / М. Л. Ткачук. – К. : ЗАТ «ВПОЛ», 2000. – С. 17–18, С. 150.
13. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. ; перекл. з рос. / [редкол. : В. М. Столетов (голова) та ін. / склав та підготував до друку Е. Д. Днепров ; за ред. О. І. Пискунова (відп. ред.) та ін.]. – Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки. – К. : Радянська школа, 1983. – 488 с.
14. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 16, спр. 612, 22 арк.
15. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 16, спр. 512, 14 арк.
16. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 26, спр. 23, 48 арк.
17. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 21, спр. 40, 19 арк.
18. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 16, спр. 494, 6 арк.
19. Циркуляр по управлению Киевским учебным округом за 1860 г., Киев, январь 1860 (№ 1–12), № 1 (январь). – С. 2–9.
20. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К. : Видавництво «Обрій» при УКСП «Кобза», 1992. – С. 18, С. 105.

Анотація

В.Е.Бенера

Становление научных школ высших учебных заведений: вторая половина XIX в. – начало XX в.

Определены особенности становления научной педагогической школы Университета св. Владимира, выявлены характеристики продуктивности научных школ, обусловлены научные традиции, актуальность ведущей идеи лидера научной школы. Раскрыт историко-педагогический анализ научно-педагогических изданий исследуемой проблемы. Осуществлен историко-педагогический анализ научных источников и архивных материалов с исследуемой проблемы. Сформулировано определение исследуемой дидактической категории. Определены основные характеристики самостоятельной работы в учебном процессе высших учебных заведений представителями прогрессивной педагогической мысли исследуемого периода. Актуализирован конструктивный исторический опыт становления научных школ в высшей школе Украины заявленного исторического периода.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, научная школа, педагогические персоналии, научные традиции, актуализация исторического опыта.

Summary

V.Ye.Benera

Formation of Research Schools of Higher Educational Establishments: the Second Half of the XIXth – Beginning of the XXth Century

The article reveals the peculiarities of formation of pedagogical research school in St. Volodymyr University, its efficiency characteristics, inheritance of scientific traditions and key idea of the leader of scientific school. Historic-pedagogical analysis of scientific-pedagogical works of the problem under research is revealed. The analysis of historical-and-pedagogical scientific sources and archival data on the problem researched is being made. As a result of the research, the definition of the above mentioned didactic category is given. The main characteristic features of students' individual work in higher educational establishments given by the representatives of progressive pedagogical conception of the period under research are pointed out. The constructive experience of the formation of research schools in higher educational establishments of Ukraine at the given historical period has been actualized.

Key words: higher educational establishments, scientific school, pedagogical personalities, scientific traditions, actualization of historical experience.

Дата надходження статті: «25» березня 2013 р.

УДК 371.38+37-057.212(045)

В.Є.БЕРЕКА,

доктор педагогічних наук, професор
(м.Хмельницький)

Проектування змісту педагогічної практики майбутніх менеджерів освіти

У статті розглядаються актуальні проблеми організації педагогічної практики майбутніх менеджерів освіти, деякі аспекти проектування її змісту. Автором вказано на недоліки у проведенні практичної підготовки майбутніх менеджерів освіти, вказано на функції педагогічної практики у процесі професійної підготовки менеджерів освіти.

Ключові слова: проектування змісту, педагогічна практика, менеджери освіти.

Одним із основних джерел недоліків в підготовці майбутніх менеджерів освіти на сьогоднішній день визнається тривале, неподоланне панування у вищій школі «знанневого» підходу, в рамках якого основним освітнім завданням вважається формування у студентів міцних науково-предметних знань.

У процесі навчання майбутні менеджери мають справу не з предметом професійної діяльності, а з науковими предметами. Реально ж вона характеризується різноманітністю контекстів застосування знань, комплексним характером педагогічних ситуацій, які потребують системного їх використання, що робить неможливим безпосереднє перенесення знань в практичну площину.

Як правило, студенти більш-менш успішно оволодівають засобом засвоєння професійної діяльності, але не самою діяльністю. Її зміст виявляється «нейтральним» по відношенню до предмета майбутньої професійної управлінської діяльності. Завдяки навчання, організованому таким чином, ми маємо (в кращому випадку) спеціаліста в галузі знань менеджменту, але не суб'єкта цілісної управлінської діяльності. Все це призводить до традиційного співвідношення: